

Editorial

Vážené čtenářky a vážení čtenáři,

červnové číslo Vám přináší výsledky nejčerstvějších výzkumů a teoretických zamyšlení z dílny oddělení Studia sociální struktury. Jak už sám název našeho oddělení napovídá, texty právě přichystané se týkají struktury společnosti, stratifikace, vrstev a tříd. Na vlně kulturního obratu ovšem přichází nový pohled na vztah ekonomických nerovností a kulturních, sociálních a symbolických rozdílů. Na scénu se dostává životní styl, vkus a utváření identity. V této souvislosti Vám bude představen možná trochu exoticky znějící jedinec „všežrout“ s všestranným kulturním apetitem. Následně podrobíme drobnohledu i rozdílný vkus lidí s různými sociálními postavením. Také se věnujeme tomu, zda postkomunistická transformace společnosti ovlivnila aktivní sportování v ČR. Dále představujeme nekonvenční přístup ke zkoumání stratifikace s názvem sociální distance. Vrátime se též k otřepanému pojmu sociální třída a ptáme se, jak ho lidé v Česku vnímají a co si pod ním představují dnes, téměř 20 let po sametové revoluci. Z trochu jiného soudku jsou poslední dva texty, jeden čerpající z dat získaných na základě skupinových diskusí o tom, jak se rodiny rozhodují o výběru střední školy pro dítě. V posledním anglicky psaném článku je v ohnisku naší pozornosti sociální kapitál zapletený v sociálních sítích.

Příjemné čtení Vám přeje
Marta Kolářová

marta.kolarova@soc.cas.cz

Příští Socioweb vyjde jako letní dvoučíslo až na začátku srpna a bude anglickým výběrem toho nejlepšího z jednotlivých oddělení.

«Teorie pro všechny»

»

Kulturalistický přístup k třídní analýze a relační paradigma stratifikace¹

klíčová slova: kultura, nerovnosti, mobilita, sociální struktura

¹ Článek vznikl v rámci juniorského badatelského grantu GA AV ČR „Sociální distance ve stratifikačním prostoru ČR“ (reg. n. B700280603).

Sociální nerovnosti vznikají v rovinně materiální, sociální a kulturní. V třídní analýze se lze setkat se dvěma přístupy. V tradičním konvenčním, zdůrazňujícím materiální – ekonomickou stránku sociální stratifikace, definuje třídu pozice na pracovním trhu a postavení v práci (např. zaměstnanecké vztahy a vztah k výrobním prostředkům). Zkoumány jsou důsledky odlišných třídních pozic na životní šance (mobilita, příjmy, riziko nezaměstnanosti atd.). Podstata kulturalistického přístupu k třídní analýze se odvíjí jednak z weberianské perspektivy stratifikace, v níž mají hranice mezi statusovými skupinami symbolický charakter, a jednak z Bourdieuho konceptu „tříd na papíře“ jako empirických shluků na základě podobného způsobu života.

Max Weber vymezil status (Stände) jako pozici vymezenou nikoliv objektivně na základě ekonomického postavení na pracovním či jiném trhu, ale subjektivně v hodnocení druhých (prestiž), tedy jako produkt interakce, který je rovněž svázaný s různými životními styly². Weberův koncept statusové kultury klade důraz na roli interakce mezi členy a vlastnictví kulturních zdrojů při utváření vnitřní solidarity určité statusové skupiny a její schopnosti udržovat si odstup od ostatních skupin.

Pierre Bourdieu (1984) zavedl koncept „tříd na papíře“, kde třída představuje soubor aktérů v podobném postavení uvnitř prostoru sociálních pozic. Ti mají k dispozici podobné zdroje a vyznačují se podobnými zájmy a zvyky, ať už jde o spotřebu materiální či kulturní, sebezprezentaci či preference v životosprávě. Kulturalistický přístup k třídní analýze se odvrátil od tříd jako tzv. reálných kolektivit, do středu zájmu se dostává výzkum reprodukce hierarchií a nerovností skrze kulturu. Přistupuje k sociální třídě spíše v zorném úhlu kulturních praktik a odlišností životního stylu než na základě postavení profesních kategorií na trhu práce. Třídy v tomto pojetí můžeme považovat vlastně za Weberovy statusové skupiny. Představitelé třídních pozic si totiž jsou podobní nejen z hlediska ekonomických vlastností (pozice na trhu práce, majetek), ale také z hlediska jednání. Sledujeme, co mají společného a čím se odlišují od příslušníků jiných tříd (definice třídy skrze vnitřní homogenitu a vnější heterogenitu). Tradiční témata zkoumání třídy jako demografické identity skrze procesy strukturaře představují sociální mobilita (uzavřenost) a struktura sdužování (manželská homogamie a přátelské vazby). V souvislosti s kulturalistickým

² *Sociální třídy* M. Weber definuje na základě zdroje příjmu a vysokou mírou sociální uzavřenosti. Určuje je buď majetek, původ a nebo povolání.

přístupem k třídám také dochází k odklonu zájmu o třídní vědomí, tradičně spjaté s marxismem proponovaným „falešným vědomím“, k problematice utváření třídní identity, neboť identita se v postmoderním světě stává čím dál tím víc komplexní (gender, etnicita).

Obecně lze při vymezení sociální třídy postupovat dvěma analytickými postupy. V prvním deduktivním je třída dána apriori na základě předem daného klasifikačního schématu. Na základě teorie rozdělíme profese do tříd a teprve v dalším kroku mezi nimi sledujeme rozdíly v životních šancích či životním stylu. Třídní schémata se uplatňují při srovnávání stratifikačních systémů (v čase či mezinárodně). Druhý induktivní postup v principu vychází z Weberova pojetí statusových skupin. Sleduje, jak nerovnosti ve zdrojích či životní styl sám o sobě utváří skupiny, které za předpokladu, že splňují určité podmínky (např. nízké relativní distance, homogenita), lze považovat za sociální třídy. Toto pojetí odpovídá relačnímu principu stratifikace, které definuje statusové skupiny/ třídy heuristicky v analýze interakcí. Induktivní postupy jsou spíše ojedinělé, příkladem je nový tzv. mikrotřídní přístup rozpouštějící klasické „velké třídy“ (např. EGP) na skupiny jednotlivých povolání, s nimiž jsou spojeny určité subkultury (např. v rámci profesních asociací). Sociální prostor lze popsat pomocí jakési třídní mapy, která vznikne na základě vzájemných pozic profesí daných jejich životními šancemi a životním stylem. Mikro-třídy jsou vlastně „pospolitostní skupiny“, se kterými se lidé na rozdíl od sociologických třídních schémat v každodenním životě reálně identifikují [Weeden, Grusky 2005].

Relační paradigma stratifikace

Jako první přišel s relační perspektivou výzkumu nerovností ve smyslu vzájemných vztahů mezi lidmi a skupinami v konkrétních lokalitách Lloyd Warner [Warner et al. 1949]. V reputačním pojetí stratifikace zavedl jednak princip symbolického umístování, kdy lidé v určité komunitě odkazují k pozicím v sociálním prostoru komunity na základě struktury, oblasti a sociálních vlastností a jednak princip statusové reputace, v němž lidé posuzují sociální postavení konkrétních lidí (nejčastěji rodin) na základě jejich jednání, které srovnávají s chováním jiných lidí, ať už jde o morální, estetické či sociální aktivity (participace), víru či etnickou příslušnost.

Tradice reputačního výzkumu stratifikace se však v podstatě neprosadila, většina konvenčních přístupů studuje pouze efekty příslušnosti ke třídě na rozrůzněnost životního stylu. Nebere tak, nebo pouze okrajově, v úvahu roli kultury jako takové, jako prostředku reprodukce ekonomických nerovností a jejich vzájemné zakořeněnosti. Na význam různých forem jednání – kulturních praktik, kterými se kulturní vkus stává zdrojem, jenž používají skupiny (třídy či jejich frakce) k samotnému ustavení a nebo udržení své pozice v sociálním

prostoru poukázal P. Bourdieu (1984). Sociální třídy nejen že se odlišují životními styly, ale životní styly samy o sobě určují, jaké jsou sociální třídy a kdo do nich patří.

Mnohé výzkumy stratifikace dnes proto sledují, jak rozdílné vzorce spotřeby a kulturních praktik vymezují symbolické hranice mezi skupinami. V obecně rovině většina takovýchto přístupů sleduje sociálně distanční a interakční model vztahů a pozic v sociálním prostoru, označit ho můžeme jako relační paradigma stratifikace, který představuje alternativu jak konvenčnímu stratifikačnímu paradigmatu odvozujícímu třídu výhradně z pozic v profesní struktuře, tak i postmodernímu, které vidí kulturní hierarchie jako rozostřené a význam třídní analýzy pro objasnění sociálních rozdílů jako překonaný.

Jde o rozdíl mezi substancialistickým (statickým) a relačním pohledem na sociální jednání a strukturu. V substancialistické perspektivě představují základní jednotku analýzy substance jako „statické entity“ (věci), zatímco v relačním myšlení sledujeme dynamiku procesů a vztahů mezi těmito entitami. Sociálně-distanční perspektiva stratifikace proto nahlíží na sociální strukturu jako na multidimenzionální sociální prostor tvořený lidmi v různých pozicích, strukturovaný reálnými vztahy a interakcemi konkrétních lidí (o tématu sociálních distancí viz článek J. Šafra v tomto čísle Socioweby). Za nimi stojí vždy hodnoty a normy, tedy kultura. Tento přístup vychází z myšlenky, že ekonomické a sociální vztahy jsou navzájem zakořeněné. Rozdílné vztahy určují distance uvnitř sociálního prostoru. Na ně mají vliv sociální sítě, sdílený kulturní vkus a životní styly, které slouží jako identifikace sociální podobnosti [Bottero 2005]. K relacím v sociální struktuře odkazují dva mechanismy: princip homogenity, podle kterého příslušníci stejné třídy či její frakce mají podobné životní styly a princip homologie poukazující na to, že struktura prostoru životních stylů souzní s prostorem sociálních pozic.

Pro pochopení rozdílu mezi konvenčním a relačním paradigmatem je podstatná odlišnost pohledu na sociální strukturu. V relačních přístupech na ní sociologové nenahlízejí jenom jako na něco, co ovlivňuje sdružování lidí, ale naopak zdůrazňují, že právě odlišnosti v přátelských vazbách a životním stylu samy o sobě utváří stratifikační řád. Rozvrstvení společnosti vzniká v rutinních každodenních aktivitách odehrávajících se v běžných životech lidí, ve vzorcích voleb, které všichni děláme. V relačním paradigmatu tedy již nejde o třídu jako určitý typ kolektivity ale spíše o konstrukci třídních hranic pomocí způsobů odlišování se. Proces formování tříd se odehrává skrze individualizované distinkce a interakce.

Literatura:

Bourdieu, P. 1984. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*, London: Routledge & Kegan Paul.

Bottero, W. 2005. Stratification: Social division and inequality. London & New York: Routledge.

Warner, W. L., Meeker, M., K. Eells. 1949. Social class in America: a manual of procedure for the measurement of social status. Chicago: Science Research Associates.

Weeden, K. A, D. B. Grusky. 2005. The Case for a New Class Map. American Journal of Sociology, 111: 141-212.

Jiří Šafr

jiri.saf@soc.cas.cz

»

Co je to kulturní všežroutství?³

klíčová slova: kultura, nerovnosti, sociální struktura

Sociologové mají rádi zjednodušené modely

společenské reality. V modelu vztahu kultury a postavení na společenském žebříčku, který se nazývá homologický, je vyšším třídám či vrstvám vlastní vysoká kultura, naproti tomu nižším masová nebo také nízká. Příslušníci vyšší třídy kupříkladu poslouchají vážnou hudbu nebo navštěvují muzea či výstavy zatímco lidé z nižších vrstev spíše sledují telenovely [Špaček, Šafr 2008]. Jenomže tváří v tvář již více jak půlstoletí probíhající proměně moderních vyspělých společností

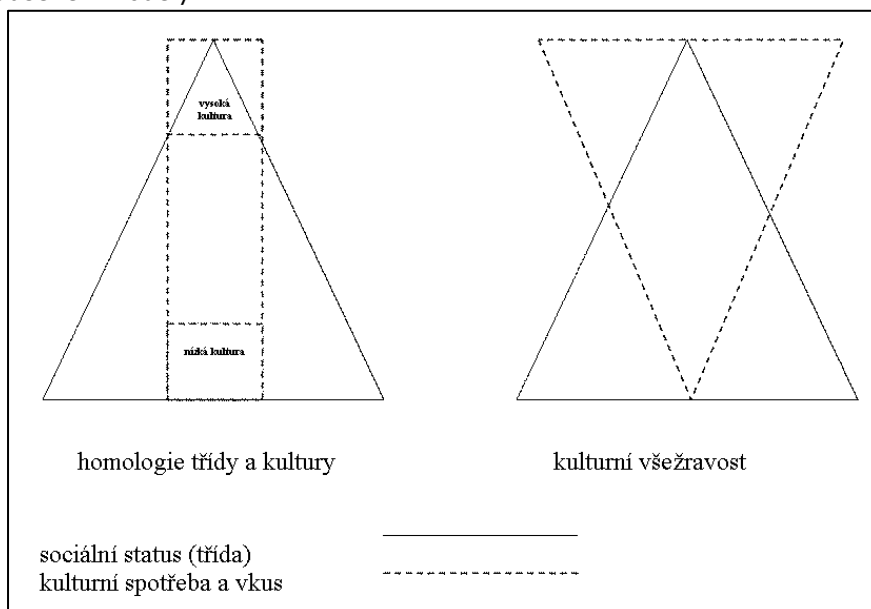
(postindustrializace), která ve svém důsledku vedla k postupně čím dál větší rozvolněnosti vzájemných

vztahů v rámci sociální struktury, stála před sociology otázka, co se s touto tradiční homologí stratifikace a kulturní participace vlastně stalo? Zmizela a vše je otázkou individuálního „ne-třídního“ vkusu, jak tvrdí například německý sociolog U. Beck? Společenská realita je však poněkud složitější, než by jí rádi viděli někteří postmoderní teoretici, vlivy našeho společenského postavení na životní styl alespoň souhrnně statisticky vzato stále přetrvávají. S řešením přišel americký sociolog Richard Peterson, který formuloval teorii, podle které postupně nahradil distinktivní vysokou kulturu ve funkci statusově vymezujícího znaku systém kosmopolitního

všežroutství. Dnes jsme tak ve společnosti z hlediska účasti na umění spíše svědky rozdělení mezi všekonzumenty (omnivores) a vyhraněnými (univores) než mezi elitou a masou [Peterson, Kern 1996].

Rozdíl obou teoretických modelů lze ilustrovat pomocí dvou navzájem převrácených trojúhelníků (viz obrázek 2.1.). Tradiční model homologie si lze představit jako stratifikační pyramidu překrývající se s žebříčkem kulturní hierarchie – čím vyšší sociální status, tím vyšší kulturní vkus a spotřeba. Na rozdíl od striktních zastánců postmoderní teorie stratifikace, kteří zdůrazňují zánik sociálních tříd, autoři omnivorní teze nepopírají existenci statusového uspořádání, proto v modelu všežroutství zůstává pyramida vertikálně uspořádaného statusu, avšak druhý trojúhelník reprezentující šíři kulturního vkusu a participace je obrácený. Dolní vrstvy (či třída) si uchovávají vkus nízké kultury – zůstávají vyhraněnými, zatímco horní vrstva si podržela svoji vysokou kulturu a k ní přibrala jednak populární, tak dokonce i nízkou kulturu dříve vlastní pouze nižším třídám.

Obrázek 1. Sociální status a kultura: homologie vs. všežroutství

Kulturní všežrouti jsou lidé, kteří konzumují velký rozsah kulturních statků a jejich estetické preference překračují konvenční hranice vkusu. Status je získáván a udržován pomocí vědění a participace v co největším počtu kulturních forem. Zběhlost v kulturních kódech odpovídajících různému sociálnímu prostředí a schopnost „kulturního přehazování výhybky“ podle aktuální potřeby se dnes stává mnohem užitečnější než znalost omezeného rozsahu symbolů vysoké kultury [Ollivier, Fridman 2001].

V modelu všežroutství nejde o počet strávených hodin v různých formách kulturních aktivit, ale o schopnost pohybovat se v co největším kulturním spektru, byť povrchně a pouze účelově. Roste tak náš kulturní kapitál ve formě, která je oproti Bourdieuho vysokokulturnímu typu [Šafr 2007] sice poněkud mělká zato

³ Článek vznikl za podpory projektu MŠMT „Sdílené hodnoty a normy chování jako překonávání negativních dopadů sociální diferenciaci v ČR“ (e.č. 2D06014).

maximálně široká. Jsme-li schopni pohotově komunikovat o čemkoliv, umožní nám to dát najevo svou společenskou kompetenci v různých prostředích.

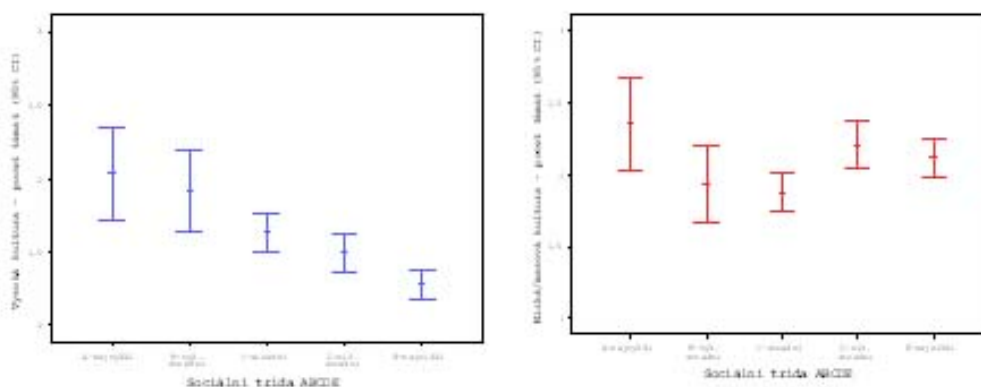
Peterson a Kern [1996] popsali pět faktorů, které přispěly k proměně vkusu od elitního snobství ke kulturnímu všežroutství. Strukturální změny: rozšíření vzdělanosti a prezentace umění v médiích otevřely estetiku dříve vlastní pouze elitám širokým masám, sociální mobilita postupně promíchala lidi s různým kulturním vkusem. Dlouhodobý trend hodnotových změn přispívá ke zvyšující se toleranci. Elitní etika ve světě umění se postupně rozměnila a v umělecké produkci i spotřebě došlo k rozvoji tržních vztahů. Dodejme, že významnou roli sehrály také technologické změny, které umožnily jednodušší (a levnější) distribuci zejména hudby (od LP – kazeta – CD k MP3). Generační proměna: s nástupem rockenrolu v padesátých letech výrazně ubylo Američanů s vysokým statusem, kteří upřednostňují pouze vysoké elitní umění. Změna zájmu statusových skupin: lidé s nejvyšším společenským postavením přestali chápat populární kulturu jako nízkou a nekultivovanou, tedy něco, čemu je třeba se vyhýbat a začali její prvky začleňovat postupně do sféry dominantní kultury.

Většina dalších studií z jiných zemí než USA shledává tezi o podmíněnosti všežroutství více či méně platnou. Někteří sociologové ji však zpochybňují. Podle nich v americké společnosti stále přetrvává kulturní exkluzivita spojená s vysokým statusem. Nicméně kulturní tolerance typická pro vzdělanější lidi vytváří „multikulturní kapitál“, který představuje společenskou prestiž danou obeznaností se širokým rozsahem kulturních stylů. Tento kapitál je ovšem mezi třídami rozložen nerovnoměrně. Také nejnovější výzkumy z Velké Británie ukazují, že všežroutství je přítomno právě u příslušníků vyšších vrstev v oblastech jako je chození do divadla, poslouchání hudby či čtení novin [Chan, Goldthorpe 2007]. Popravdě lidé dnes za kulturou moc nechodí – nejčastěji narazíme ve společnosti na „neaktivní“, proto autoři našli ještě jeden typ, který nazývají „paucivores“ (s nadsázkou bychom je mohli nazvat „omezenožrouti“). Ti nekonzumují na rozdíl od všežroutů všechny styly ale toliko jejich úzkou část. V případě vizuálního umění navštěvují muzea a galerie spíše omezeně a jaksi konvenčně v souladu s mainstreamovými trendy, oproti všežroutům se vyhýbají netradičním kulturním performancím a moderním formám výtvarného umění (festivaly, video art apod.).

Pro Českou republiku vztah mezi sociální třídou a vkusem v oblasti oblíbených mediálních témat ilustruje v jednoduchosti obrázek 2. Ukazuje

rozdíly mezi sociálními třídami ABCDE v průměrném počtu oblíbených témat spojených na jedné straně s kulturou vysokou (historie, tipy na volný čas, umění/kultura, film, vzdělání/jazyky, hudba), kdy jejich počet klesá s tím, jak se pohybujeme na společenském žebříčku směrem dolů a na druhé s kulturou nízkou či masovou (povídky/příběhy, kutilství, zahrada, zábava, sex/erotika, černá kronika, skandály/aféry), kde se třídy mezi sebou v podstatě neliší. Vyšší třídy (nemanuální profese) se tak vyznačují oblibou jak vysoké tak i nízké kultury. Dodejme, že pokud v podrobnější analýze porovnáme individuální statusové charakteristiky (vzdělání a příjem) s třídním postavením daným profesí hlavy domácnosti, je vliv třídy na všežroutství v podstatě zanedbatelný. Všežrouty lze u nás nalézt zejména mezi mladšími lidmi s vyšším vzděláním a vyšším příjmem.

Obrázek 2. Průměrný počet oblíbených témat vysoké a nízké/masové kultury v médiích podle sociálních tříd, ČR 2004

Zdroj: MML 2004 (MEDIAN, s.r.o.), věk 21+, průměry a 95 % intervaly spolehlivosti

Literatura:

Chan, T. W., J. H. Goldthorpe. 2007. Social stratification and cultural consumption: The visual arts in England. *Poetics* 35: 168–190.

Ollivier, M., V. Fridman. 2001. *Taste/Taste Culture*. Working Paper Series on Symbolic Boundaries. Available At: <<http://peregrin.jmu.edu/~brysonbp/symbound/papers2001/Ollivier.html>>.

Peterson, R. A., R. Kern 1996. Changing highbrow taste: from snob to omnivore. *American Sociological Review*, Vol. 61: 900–907.

Šafr, J. 2007. Funkce kulturního kapitálu. *Socioweb* 2007/9: 1-3.

Špaček, Šafr 2008. „Odlišnosti kulturního vkusu společenských vrstev - co nás baví ve volném čase?“ *Socioweb* 6/2008.

Jiří Šafr

jiri.saf@soc.cas.cz

»

Odlišnosti kulturního vkusu společenských vrstev - co nás baví ve volném čase?

klíčová slova: nerovnosti, sociální struktura

Není pochyb o tom, že i přes v poslední době zdůrazňovanou individualizaci životního stylu, rozdíly v trávení volného času a kulturním vkusu souvisí s tím, kam jedinec ve společnosti patří. Otázka, kterou si proto kladou sociologové zabývající se problematikou sociálních nerovností, je, zda způsob našeho života dnes více ovlivňují charakteristiky horizontální či vertikální. O vertikálních vlastnostech můžeme říci, že je lze řadit na jakémisi všeobecném společenském žebříčku „nahore-dole“, jako kupříkladu vzdělání, prestiž vykonávané profese či příjem. Horizontálními charakteristikami naopak rozumíme ty, u kterých nemůžeme nějakou skupinu považovat za výše nebo níže postavenou než jinou. Z nich mají nezanedbatelný vliv na životní styl vedle generačních rozdílů také odlišnosti mezi muži a ženami.

Při výzkumu životního stylu rozlišujeme množství času věnovaného různým činnostem od preferencí, které ukazují na to, jaký vztah lidé k různým činnostem mají. Činnost, které věnujeme nejvíce času, nemusí patřit mezi naše nejoblíbenější a naopak můžeme mít velice oblíbenou aktivitu, které se věnujeme pouze výjimečně. V tomto příspěvku jsme se zaměřili pouze na preference – kulturní vkus, tedy hodnocení různých činností z hlediska jejich oblíbenosti⁴. Na datech z výzkumu ISSP Volný čas a sport 2007 ukážeme rozdíly kulturního vkusu skupin lidí s odlišným postavením ve společnosti, které měříme pomocí socioekonomického statusu (ISEI).

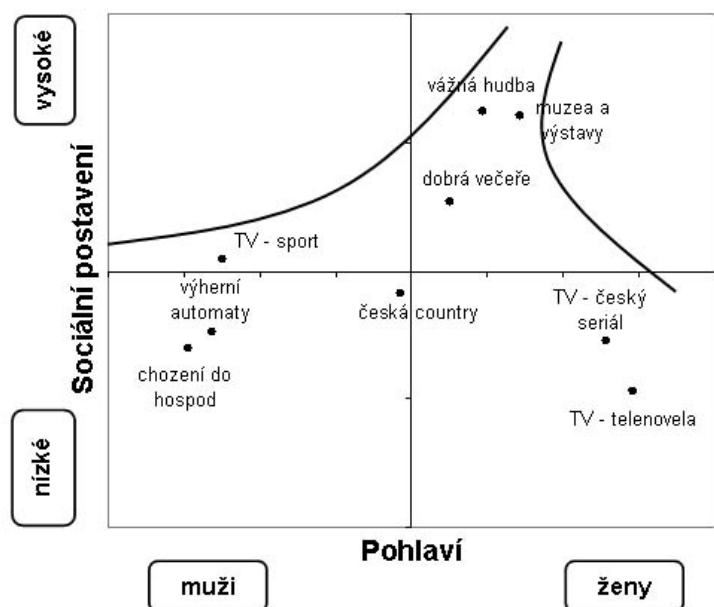
Sociologické výzkumy české společnosti již od konce šedesátých let ukazují, že participace na tradičních aktivitách tzv. vysoké kultury, v podobě návštěv koncertů vážné hudby, galerií či výstav, je oblíbenější mezi lidmi s vyšším sociálním postavením. Do výzkumu preferencí jsme nově zahrnuli i aktivity volného času spojené s tzv. masovou či populární kulturou vyznačující se, bez nároku na jakékoliv hodnocení, jednak menší náročností při její konzumaci a zároveň standardizovanou produkcí pro široký spotřebitelský trh.

Data z výzkumu ISSP 2007 potvrzují, že v oblíbě různých druhů činností skutečně existují rozdíly mezi lidmi různého společenského postavení. Lidé z vyšších vrstev si rádi zajdou na dobrou

večeři s přáteli, navštíví muzeum či výstavu, nebo si poslechnou vážnou hudbu.

Obliba činností spojených s masovou kulturou je naopak spojena s nižšími vrstvami. Jedná se o sledování televizních seriálů, ať už latinskoamerických telenovel nebo současných českých seriálů. Rovněž časté chůze do hospod (stálý host) má větší oblibu u lidí z nižších vrstev. Česká country, podobně jako i ostatní hudební žánry mimo vážnou hudbu, představuje v první řadě generační záležitost. Je spojena s určitou generací, u které si udržuje vysokou oblibu po celý jejich život. V případě country se u nás jedná o dnešní padesátníky.

Graf: Mapa oblíbenosti činností (vkus) podle sociálního postavení a pohlaví

Zdroj: ISSP 2007

Poznámka: graf tvoří podmíněně pravděpodobnosti, kontrolován je vliv příjmu a věku respondenta.

Podrobnější analýza ukazuje rozdíly v oblíbě volnočasových aktivit u lidí s různým sociálním postavením ve vzájemných souvislostech. Sleduje rovněž horizontální rozměr v odlišnostech životního stylu z hlediska rozdílů mezi muži a ženami. Mapa oblíbenosti ve volném čase (viz graf) ukazuje, že tyto genderové rozdíly jsou výraznější u preferencí, které jsou současně spojeny s nižším sociálním postavením. Na první pohled je patrný obraz vyložené mužského a ženského světa masové/populární kultury. Zatímco sledování telenovel, podobně jako současných českých seriálů, je daleko typičtější pro ženy než pro muže, tak u častého chůze do hospod je tomu naopak. Obě činnosti jsou přitom více oblíbené u lidí s nižším sociálním postavením. Oproti tomu lidé z vyšších vrstev mají poměrně podobný vkus bez ohledu na to, zda se jedná o muže či o ženy. Poslech vážné hudby či návštěvy muzeí a výstav není

⁴ Otázka zněla: „Uvedte, které z následujících věcí děláte ve volném čase rád(a), které Vás baví.“

typičtější ani pro jedno pohlaví, i když je patrné, že celkově ženy mají náročnější kulturu ve větší oblibě než muži.

Dodejme, že i analýza množství času, který lidé věnují různým činnostem ukazuje, že pro společensky níže postavené vrstvy je příznačná jistá kulturní pasivita. Daleko méně často se s nimi setkáme na kulturních akcích či při aktivním provozování sportu [Špaček 2008]. Pokud se něčemu ze seznamu nabízených volnočasových aktivit věnují, tak sledují televizi či video a setkávají se s přáteli.

Na základě výsledků analýzy rozhodně nelze tvrdit, že by náš životní styl byl pouze záležitostí individuální volby. Vkus v oblasti trávení volného času je ovlivněn jak horizontálními, tak vertikálními charakteristikami. Výrazné rozdíly můžeme nalézt mezi muži a ženami, ale také mezi různými společenskými vrstvami.

Existence odlišného kulturního vkusu různých vrstev české společnosti poukazuje na význam teorie, která zdůrazňuje vedle ekonomických nerovností význam kulturního hlediska stratifikace [Šafr 2008]. Podle některých autorů lze dokonce hovořit o neopominutelném významu kultury – odlišnosti kulturních praktik a vkusu rozdílných společenských skupin – při utváření identit statusových skupin. Vkus nám slouží jako sociální orientace, „vědomí něčí pozice“. V tomto pojetí životní styl postavení člověka ve společnosti toliko nepotvrzuje, ale sám o sobě se stává nástrojem sociálního rozvrstvení.

Jiří Šafr

Jiri.Safr@soc.cas.cz

Ondřej Špaček

Ondrej.Spacek@soc.cas.cz

»

Sportování za časů spartakiád - sportování za časů fitcenter

klíčová slova: nerovnosti, sociální struktura

Změny, které nastaly po roce 1989, ovlivnily řadu stránek společenského života. Mimo jiné se proměnily i možnosti trávení volného času. V oblasti sportu doznal značných změn celkový charakter sportovních organizací, do České republiky dorazily v plné síle tehdejší trendy západního světa spojené s komercializací sportu (např. nově vznikající posilovny a fitness centra). Můžeme si tedy klást otázku, jak tato hluboká proměna společenské organizace sportu ovlivnila aktivní sportování české populace. Vedly nové sportovní příležitosti,

komercializace některých sportovních aktivit či nově otevřené obzory trávení volného času k výrazné proměně chování? Pro zodpovězení se podívejme na situaci ve dvou časových řezech - v letech 1984 a 2007.

Rok 1984 lze považovat za dobu, kdy je komunistický režim plně u moci. Řada lidí se podílí, resp. musí podílet na přípravě Spartakiády, která má proběhnout v následujícím roce.

O více než dvacet let později je situace zcela odlišná. Od revolučního převratu uplynula již řada let, země je začleněna do západních demokratických struktur a řada komerčních subjektů je schopna poskytovat specializované služby v oblasti trávení volného času a sportování.

Hrubý pohled na sportování celé populace ukazuje nárůst aktivity (v celém příspěvku je u lidí rozlišeno pouze to, zda alespoň někdy ve svém volném čase sportují nebo vykonávají pohybovou aktivitu, nebo nikoli). Zatímco v roce 1984 aktivně sportovalo pouze 27 % lidí (ze skupiny od 20 do 69 let), v roce 2007 to bylo už 45 %. Tento vývoj je v souladu s trendy v západních zemích, kde se sportování stává více běžnou součástí životního stylu.

Z hlediska výzkumu sociální diferenciaci je spíše než celkový nárůst zajímavý vývoj struktury sportujících lidí. Otázka, kteří lidé sportují více a kteří méně, ukazuje na možné rozdíly v trávení volného času, které se mohou v případě sportu např. přímo promítat do rozdílného zdravotního stavu různých skupin obyvatel.

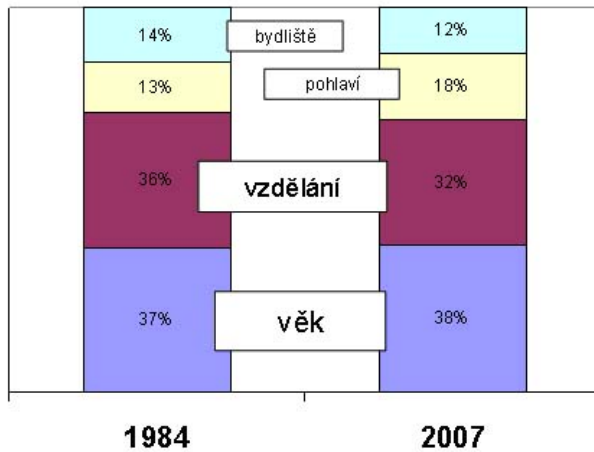
Statistické metody nám umožňují identifikovat velikost vlivu různých charakteristik jedince na to, zda sportuje či nesportuje. Z palety možných vlivů byly vybrány ty základní – pohlaví, věk, velikost místa bydliště a vzdělání respondenta. Vzdělání je možné chápat jako hrubý indikátor sociálního statusu.

Analýza ukazuje, že nejsilněji sportování ovlivňuje věk a vzděláním. Není překvapivé, že častěji sportují mladší lidé. S přibývajícím věkem klesá počet aktivně sportujících. Tento pokles lze kvantifikovat tak, že s každými pěti lety věku klesne počet sportujících přibližně o čtvrtinu. Velikost významu sociálního statusu vyjádřeného vzděláním je oproti tomu překvapující. Lidé s vysokoškolským vzděláním sportují sedmkrát častěji než ti, co dokončili pouze základní školu. Menší, avšak stále podstatný význam mají rozdíly na základě pohlaví a velikosti místa bydliště. Častěji sportují muži a častěji sportují obyvatelé měst.

V grafu je porovnávána velikost vlivu jednotlivých proměnných, v rámečcích se šipkami je naznačen směr vlivu.

V obou časových řezech jsou tyto proměnné schopny vysvětlit přibližně 30 % variance, tzn., že 70 % vlivů zůstává nepodchyceno (individuální okolnosti či nesledované vlivy).

Graf: Co ovlivňuje, zda člověk sportuje?

Zdroj: TSS1984 a ISSP2007

Nejdůležitějším závěrem analýzy ale je, že význam charakteristik ovlivňujících sportování se v letech 1984 a 2007 prakticky neliší. Věk a vzdělání jsou stále dominantní, pohlaví a místo bydliště významné, byť vedlejší. Lze tedy tvrdit, že přesto, že se za posledních více jak dvacet let výrazně proměnila organizace celé společnosti, a to včetně organizace a podoby sportu ve volném čase, tak nelze nalézt odraz těchto změn ve struktuře sportující části populace. Celkový počet sportujících se sice zvýšil, avšak rozdíly ve sportovní aktivitě různých skupin obyvatelstva zůstaly stejné.

Tato stabilita ukazuje, že bezprostřední ekonomické a organizační podmínky sportování nejsou tak podstatné, jako vztah ke sportu vytvářený během socializace. Není důležité, zda vrcholným projevem sportování celé populace je organizovaná Spartakiáda, či individuální docházení do fitcenter a účast na aktuálních alternativních sportech. Stále se ukazuje, že lidé s vyšším postavením spíše věnují svůj volný čas sportovní fyzické aktivitě. Tento rozdíl může významně zakládat často pozorované rozdíly ve zdravotním stavu různých vrstev společnosti.

Ondřej Špaček

ondrej.spacek@soc.cas.cz

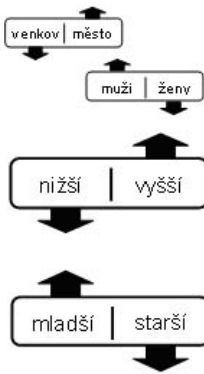
»

Sociální distance a interakce⁵

klíčová slova: nerovnosti, sociální struktura

Otázku vzdáleností/ podobností mezi lidmi nebo skupinami lidí můžeme chápat ve více rovinách. Jako jeden z prvních použil pojem sociální

distance Georg Simmel. Podle něj sociální distance představuje základní princip, který strukturuje soužití lidí, vytváří mezi nimi sociální prostor. Z jeho pojetí, zdůrazňující míru intimity interakce mezi lidmi, vychází i definice používaná v empirickém výzkumu [R. E. Park, E. Bogardus], podle níž jde o míru pochopení a intimity, která obecně charakterizuje osobní a sociální vztahy.

Jiné východisko konceptu sociálních distancí, rovněž vycházející z interakcí, představuje Bourdieuhovo pojetí sociálního prostoru. Ten je utvářen distancemi mezi

skupinami, jenž jsou dány vnitřní podobností z hlediska životního stylu (o tzv. kulturalistickém přístupu k třídní analýze pojednává článek Šafa v tomto čísle Sociowebu). Nicméně, když Bourdieu používá pojem sociální distance, má na mysli prostorové promítnutí sociálních rozdílů. Lidé, kteří bydlí ve vzdálenějších periferiích od centra, nemohou plně využívat kulturní nabídku center, kupříkladu chodit do divadla či muzeí. Tato prostorová distance vyjadřuje distanci sociální, stává se mechanismem sociální exkluze. Bourdieu s určitou nadsázkou poukazuje na to, že měřit sociální distance lze pomocí času stráveného dojížděním veřejnou dopravou a dostupností veřejných služeb, jako školy, hřiště, kulturní střediska.

Pojem sociální distance v sociologii a sociální psychologii je používán v odlišných kontextech a významech. Různé přístupy lze rozdělit do dvou základních rovin. V prvním pojetí jako podobnost, někdy označovaném také jako strukturní, malá sociální vzdálenost vyjadřuje stav, kdy se dva jedinci či skupiny navzájem podobají z hlediska nějaké vlastnosti, jako např. profese, příjmu, vzdělání, etnického původu, životního stylu, názorů či postojů. Druhý interakční koncept, vychází ze Simmelova a Bogardusova pojetí, odráží míru afinity mezi lidmi. O nízké sociální vzdálenosti mluvíme tehdy, když se jedinci či skupiny vyznačují vyšší pravděpodobností vzájemných sociálních interakcí, např. když žijí blízko sebe, potkávají se, navazují sňatky, či když jejich přátele nebo příbuzní pocházejí z odlišné skupiny. Vysokou míru sociální distance nalezneme mezi skupinami, mezi nimiž jsou takovéto sociální interakce nepravděpodobné.

S ohledem na odlišnou metodologii měření rozlišujeme interakční koncept sociálních distancí na objektivní a subjektivní. V objektivním přístupu měříme varianty skutečného sdružování lidí, z hlediska stratifikace jde o vzájemný výskyt profesí u přátel nebo manželských partnerů, zatímco v subjektivním přístupu zjišťujeme názory na společenské skupiny (např. národnosti nebo profese) – jakou míru intimity vztahu s nimi bychom připustili.

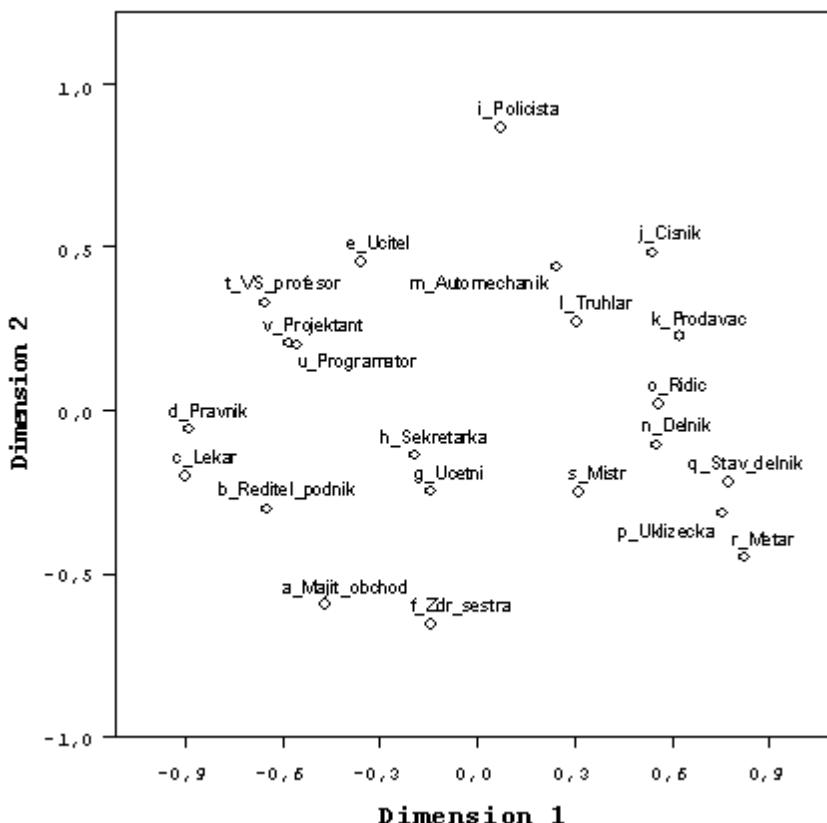
⁵ Článek vznikl v rámci juniorského badatelského grantu GA AV ČR „Sociální distance ve stratifikačním prostoru ČR“ (reg. n. B700280603).

Subjektivní sociální distance

Subjektivní sociální distance vznikají na základě procesu sociální kategorizace, kterým si vypomáhá naše myšlení při snaze porozumět komplexnosti světa, který nás obklopuje. Utvářením a používáním sociálních kategorií zobecňujeme vlastnosti druhých pomocí sdíleného klasifikačního systému, který popisuje vlastnosti skupin. Kategorizace nás vedou k předčasným úsudkům, které mohou mít buď nepřátelskou povahu, nejviditelnější bývají negativní etnicko-národnostní předsudky (ty měří Bogardusova škála sociálních distancí), a nebo láskyplnou tvář, kdy určitou skupinu naopak upřednostňujeme, projevujeme jí náklonnost, někdy dokonce toužíme po členství v ní.

Subjektivní pojetí distancí definoval Emory Bogardus jako míru vnímání a pocity, které mají lidé k sobě navzájem. Vysvětluje z velké části původ vzájemných interakcí. Navrhl známou škálu k měření sociálních distancí mezi etnickými a národnostními skupinami. Již v padesátých letech 20. století se v americké sociologii objevily první pokusy, které tuto metodu použily při výzkumu sociální stratifikace. Průkopníkem tohoto přístupu byl Edward E. Laumann, který představil zcela novou teoretickou koncepci stratifikace společnosti jako interakčního systému a provedl originální výzkum zjišťující jak subjektivní sociální vzdálenost k profesím tak i objektivní distance na základě postavení v sociální síti respondenta (profese přátel a sousedů).

Obrázek 1. Subjektivní sociální distance k profesím. ČR 2007.

Subjektivní sociální distance profesí ukazuje obrázek 1, kde je ve dvourozměrném prostoru znázorněna tabulka vzájemných vazeb mezi hodnocením kategorií povolání z výzkumu Sociální distance 2007. Respondentů jsme se podobně jako Laumann ptali pomocí Bogardusovy škály na postoje k 22 povoláním. Otázka zněla: „Budu Vám postupně číst různá povolání. U každého z nich mi prosím řekněte, zda byste je měl/a rád/a za ....“. Následovaly možnosti: manžel/ka, zeť/snacha, nejbližší kamarád, častá návštěva, člen sportovního klubu/zájmového sdružení, soused/ka, nechci mít nic společného. Dotazovaný měl vybrat jednu odpověď vyjadřující míru intimity vůči dané kategorii povolání. V obrázku vidíme, že uspořádání profesí podél osy X odpovídá obecnému kontinuu prestiže a sociálního statusu (lékař a právník na jedné straně vs. metař a uklízečka na druhé). Při tom je patrná linie – subjektivní třídní hranice – mezi bílými límečky (nemanuálně pracující) na levé straně a modrými límečky na pravé (manuální profese).

Poznámka: vícerozměrné škálování (Proxscal), kontrolován vliv subjektivního třídního postavení respondenta

Objektivní sociální distance

V konceptu objektivních distancí měříme stratifikaci na základě výskytu kombinací interakcí „významných blízkých“ osob, aniž bychom dopředu předpokládali, že existují nějaké dimenze, které nerovnosti utvářejí. Nejprve se sestaví tabulka, kde máme např. v řádcích údaje o povolání respondenta (ego) a ve sloupcích jeho sociálně blízkého – nejčastěji přítele či manžela/manželky (alter ego). Vzdálenosti pak určíme na základě frekvence výskytu kombinací dvojic profesí. Vyšší četnost vzájemného výskytu znamená menší distanci profesí. Při tom se používají metody, které redukuje složitou strukturu datové matice do jedné či dvou dimenzí jako například vícerozměrné škálování.

Princip diferencovaného sružování

Za utvářením podobností a odlišností v sociálním prostoru stojí neviditelná síla principu diferencovaného sružování (diferential association). Sociální síť, sdílený kulturní vkus a životní způsob slouží jako identifikace sociální podobnosti. Trefně to vyjadřuje rčení „svůj k svému“. Lidé sdílející podobnou sociální pozici (status/ třída) mají

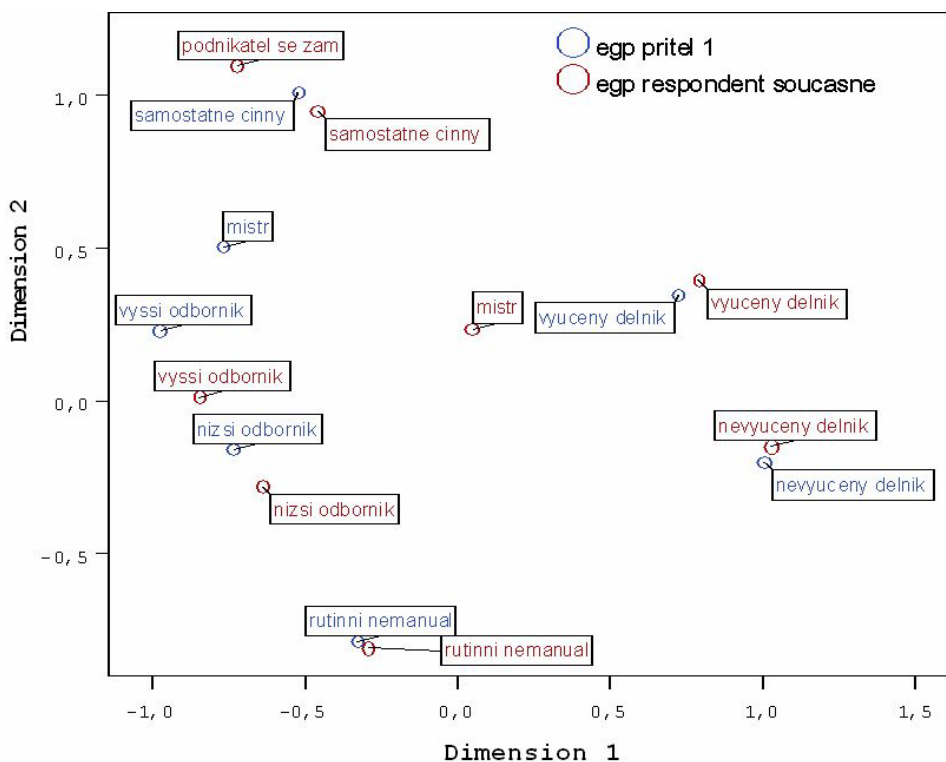
vyšší pravděpodobnost, že se budou navzájem potkávat a sružovat. K výběru manželských

partnerů, přátel, známých dochází častěji ze stejné než z vnější skupiny. Lidé tak mohou dokonce aktivně vylučovat některé skupiny ze svého sociálního okruhu, například skrze předpojatost či snobství, aby ochránili své zdroje. Vzájemné „nepotkávání se“ je často ale nevědomý proces, lidé s určitými (sociálními, ekonomickými, kulturními) zdroji se pohybují v odlišných sociálních okruzích a mají odlišné životní styly. Princip diferencovaného sdružování významně napomáhá reprodukci nerovností. Znevýhodnění mají tendenci sdružovat se se znevýhodněnými, privilegovaní s privilegovanými. Například studenti vysokých škol se pohybují na „lepší“ manželském trhu.

Jak funguje princip diferencovaného sdružování ilustruje v jednoduchosti obrázek 2. V něm je tabulka vzájemného výskytu třídního postavení respondenta (ego) a jeho přítele (alter) redukována do dvou rozměrného prostoru. Patrná je blízkost podobných třídních pozic mezi přáteli, podotkneme, že 41 % respondentů má přítele ze stejné sociální třídy. Jedná se však o značné zjednodušení, neboť při měření sociálních distancí se většinou sledují vazby mezi větším počtem jednotlivých profesí. Na tomto principu jsou dokonce založeny některé stratifikační škály (např. CAMSIS).

Obrázek 2. Třídní pozice respondenta a jeho přítele. ČR 2006.

Zdroj: Sociální a kulturní soudržnost 2006 (N = 1470)

Poznámka: korespondenční analýza

Sociálně distanční přístup ke stratifikaci, na rozdíl od konvenčních postupů předem nedefinuje dimenze nerovností ani hierarchicky uspořádané skupiny. Vychází z předpokladu, že sama odlišná míra sdružování určuje distance v sociálním prostoru.

Literatura:

Bottero, W., K. Prandy. 2003. Social interaction distance and stratification. *British Journal of Sociology* 54: 177-197.

Laumann, Edward O. 1966. *Prestige and association in an urban community; an analysis of an urban stratification system*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.

McFarland, D. D., D. J. Brown. 1973. *Social Distance as Metric: A Systematic Introduction to Smallest Space Analysis*. Pp. 213-252 in E. O. Laumann. *Bonds of Pluralism: The Form and Substance of Urban Social Networks*. New York: John Wiley.

Jiří Šafr

jiri.saf@soc.cas.cz

»

Co evokuje pojem třída?

Klíčová slova: nerovnosti, sociální struktura

Sociologové si vymysleli pojem (sociální) třída, s pomocí něhož se snaží popsat vertikální rozdělení společenské struktury. Ale používají tento pojem i obyčejní lidé v každodenním laických debatách?

V kvalitativním výzkumu sociálních distancí, tzn. toho, jak lidé vnímají vzdálenosti, nerovnosti a rozdílnosti ve společnosti, jsme provedli 30 hloubkových rozhovorů se zástupci různých profesí (od dělníků k manažerům) v Praze a Liberci. V závěru rozhovoru jsme se také ptali na to, jak respondenti chápou sociální třídu a třídní rozdělení u nás. K tomu sloužily ve scénáři rozhovoru tyto otázky:

a) Když se v médiích hovoří o naší společnosti, tak se občas používá termínu společenská třída. Co si pod tím představíte? b) Myslíte si, že dochází k nějakým změnám, žijeme v „beztřídní společnosti“? Dá se to srovnat s dobou před rokem 1989? c) V čem se třídy odlišují? (profese, dovolená, životní styl, peníze, bydlení). d) A co vy a vaše rodina, do které třídy si myslíte, že patříte? e) Můžete Vaši třídu nějak popsat, a proč právě do ní? f) Kdybyste měl/a poznat, zda někdo patří do stejné třídy jako vy nebo ne, co byste k tomu

potřeboval/a vědět? (z jaké je rodiny, kolik má nebo vydělává peněz, jaké je jeho vzdělání, povolání, nebo jaké vyznává hodnoty, jak vnímá svět kolem sebe?).

V tomto textu se ovšem zaměřím pouze na to, co v lidech evokuje pojem třída, co si pod ním představí a jak se k samotnému termínu vztahují.

V několika případech došlo k tomu, že vypravěči se k tématu sami dostali dříve, než jsme termín sami zavedli, nebo o něm začali hovořit v souvislosti s jinými záležitostmi. V jednom rozhovoru jsme dokonce hned na začátku rozhovoru, na otázku co dělá za práci manželka respondenta, dostali odpověď: „úředníci, ve státním podniku, u třídního nepřítele“ (manažer Praha). Vzhledem ke svému podnikání to vysvětloval jako rozdíl mezi zájmy soukromého a státního sektoru a sám sebe označoval jako třídního nepřítele státních podniků. Tato odpověď, myšlená spíše v nadsázce, byla však ojedinělá, a v kontextu rozhovoru i nečekaná.

Dále jsme se už při přímém dotazu na třídu ptali, co si lidé pod tímto pojmem představí. Dělení společnosti, ale spíše v negativním smyslu spojená s odporem těch, kteří mají moc formovat „třídní“ diskurs k nižším vrstvám, ilustruje odpověď vypravěče z Liberce, který pod třídou chápe „kastování. (...) je snaha společnost rozškatulkovat do různých tříd, do různých vrstev a podle toho na ně nahlížet, podle toho s nimi jednat.“ Třídu respondenti často chápali v souvislosti velkých, až extrémních rozdílů ve společnosti, o kterých mluvili v kontrastu skupin jako například kopáči vs. ti nahoře nebo lidé pod hranicí chudoby a celebrity.

Zejména vysokoškolsky vzdělaným respondentům také pojem třída evokuje učení marxismu ve škole za minulého režimu, které chápalo rozdělení společnosti na třídy negativně. Manažer z Prahy v této souvislosti zdůrazňoval, že naopak současné rozvrstvení společnosti a nerovnosti jsou pozitivním jevem. Manažer (Liberce) zase na otázku, zda se používá pojem třída odpovídá, že neví, protože je „dlouho ze školy“. Domnívá se, že v současnosti se používají spíše vrstvy, „Určitě si nehrajeme na dělnickou třídu, rolníky a kovozemědělce a pracující inteligenci“ (termíny spojené s výukou marxismu-leninismu). Ředitelka z Prahy na stejnou otázku reaguje podobně, zmiňuje, že tento třída je „terminus technicus“ vázaný na Marxe a teoretiky, kteří se k němu hlásí. „Ale ať už v tom přístupu těch marxistů, a někdo se k tomu hlásí bez toho, že by to bylo to marxistické vidění.“ Třídu považuje za zažitý termín, u něhož „spousta lidí si už neuvědomuje, že to je spojeno s marxismem a že to bere, že to je neposkvřené, odborníci si to možná i víc uvědomují a proto používají jiných termínů - vrstva, skupina ...“ Učitelka z Prahy také odkazuje na „bolševika“ a povinnou výuku dělnického hnutí, pražský barman zase na dějepis, kde se učil o dělnické třídě a vykořisťovateli.

Setkaly jsme se také s odpovědí příznávající neznalost tohoto pojmu: „hm...nevím co je to pojem společenská třída. Nebudu to rozvádět, nerozumím tomu.“ (pokladní, Praha). Někteří vypravěči odpověděli otázkou, jako by si nebyli jisti svou odpovědí, čekali, jestli jim odpověď schválíme („jako že to rozdělují na dělníky a na politiky a inteligenci a pracující lid, nebo co?“ Dělník z Liberce). Nebo svou odpověď vztahovali k tomu, jak se o třídě mluví v médiích (tento kontext jsme ale někdy jako tazatelky samy nastolily) nebo ve společenských vědních výzkumech. V jednom případě si barman z Prahy spojil výzkumy, kde se společnost třídí podle vzdělání do čtyř skupin, a to vztahoval ke třídě. Objevil se i názor, že termín se vůbec nepoužívá, že se na veřejnosti neobjevuje: „se to vůbec nepoužívá tenhle výraz, jste mne docela dostala tím, že jste to řekla. Nepoužívá se to, to je jasný. Tohle slovo to jsem dlouho neslyšela. - Taz.: a používá se nějaké jiné místo toho? - Resp.: říká se stavové, říká se to úplně jinak. Nevím, no. Socky se také říká.“ (prodavačka, Praha). U ní dochází ke spojení významu pojmu třída s významy nízko postavených skupin nebo těch „dole“.

Vztah k pojmu třída

V rozhovorech se objevovalo vyjádření vztahu k pojmu třída, ačkoli jsme se na to přímo neptali ve smyslu: jaký je váš vztah k tomuto pojmu či považujete jej dnes za relevantní. Nikdo z dotazovaných nevyjádřil pozitivní vztah, pokud se k pojmu vztahovali (ne všichni, někteří přešli bez povšimnutí a akceptovali náš dotaz), tak to bylo spíše negativně. Odmítavý vztah k pojmu byl u dotazovaných spojen s ideologií minulého režimu a zejména marxisticko-leninskou teorií, jak o tom uvažovali zejména více vzdělaní z našeho vzorku (učitelka z Prahy, ředitelka školy z Prahy a manažer z Prahy), učitelka dokonce vyjadřovala zášť a „alergii“ na tento termín: „Já nemám ráda tento pojem, protože si myslím, že to nevystihuje, ale jen protože třída byla dělnická, pracující inteligence. My, co máme něco z dějin dělnického hnutí, to musíme znát. A trochu mám na to alergii, ale já bych lidi netřídila podle třeba původu. Tím, že jsem v tom žila dostatečně dlouho, na tento termín jsem fakt alergická. Nelíbí se mi.“

Na druhou stranu se vyskytly odpovědi, které pojem třída spojovaly s minulým režimem, nicméně poměrně neutrálně („to jsme se učili“ prodavačka z Prahy, „já jsem se v dějepisu učil, co je to dělnická třída a vykořisťovatelé, tím asi myslí společenskou třídu“ barman, Pha). Ti, co třídu jako pojem odmítali, také navrhovali její nahrazení např. označením vrstva či sociální skupina.

V rozhovorech, které jsme vedly se zástupci různých profesí se nevyskytlo pozitivní identifikování se s pojmem třídy, tedy něco, co bychom mohli označit za třídní vědomí, případně třídní hrdost. Podle výpovědí se zdá, že pro dotázané Čechy je nejpříjemnější označení kategorie střední třídy, která není negativně

konotovaná z minulého režimu jako dělnická třída a třída obecně, a protože se dnes používá.

Marta Kolářová

marta.kolarova@soc.cas.cz

»

Podle čeho lidé poznají zařazení do sociální třídy?

klíčová slova: nerovnosti, sociální struktura

Pokud jsou lidé ochotni přijmout termín (sociální) třída a hovořit o ní, jak ji definují a jak poznají, že někdo patří do té a té třídy?

V rámci výzkumu sociálních distancí ve stratifikačním prostoru ČR⁶ jsme dále zjišťovali, jak a podle čeho lidé – zástupci tří vzdělanostně a profesně odlišných skupin - sociální třídu poznají, co je pro ně významné pro určení zařazení do určité třídy a na základě čeho se utváří rozvrstvení společnosti. Ve výpovědích se lze setkat s následujícími kritérii.

1. Souvisí podle respondentů třídní zařazení s vykonávanou profesí? Tento aspekt rozvrstvení nebyl zdaleka tím nejzmiňovanějším, mnohem častěji respondenti hovořili o spotřebě či výši příjmů. Za nejširší rozlišení skupin lidí lze z hlediska zaměstnání považovat zaměstnané a nezaměstnané. Další odpovědi na vztah třídy a povolání můžeme rozdělit na ty, které ho považují za důležité, ovšem v souvislosti dalších aspektů, zejména příjmu, a ty které jeho význam odmítají. To uvádí na příkladu nesouladu jednotlivých složek statusu (tzv. statusová inkonzistence) svého bratra z hlediska povolání, vzdělání a příjmu dělnice z Liberce: „brácha má vysokou školu a má 12tisíc čistého, je fakt, že k tomu dělá ještě něco jiného, ale tím, že učí na VŠ, by mohl být zaplacený lépe.“ Podle respondentů není tak významný samotný typ povolání, ale pozice v zaměstnání, jde zejména o rozlišení zaměstnanec/kyně vs. podnikatel se zaměstnanci. Kromě toho má vliv také místo zaměstnání (např. centrum hlavního města je prestižnější zejména ve službách).

2. Rozpoznání třídní pozice podle příjmů není v odpovědích zdaleka jednoznačné. Odpovědi lze rozdělit do tří skupin: respondenti, co vidí příjmy jako hlavní nebo důležitý aspekt stratifikace, dále ti, co ho považují za důležitý, ale v souvislosti s dalšími, a ti, kteří jeho významnost odmítají. Tyto skupiny se jednoznačně nedají odlišit podle postavení a pohlaví dotazovaných, skupiny jsou poměrně smíšené, kromě třetí skupiny, kam spadaly osoby nízkého postavení a to jak muži, tak ženy. Posledně jmenovaní

zmiňovali, že příjem k určení zařazení nestačí, protože i lidé v jedné vrstvě mají různou úroveň příjmů. Podle první skupiny odpovědí je znalost příjmu a velikosti majetku dostatečná k určení zařazení a majetek je principem rozdělení lidí ve společnosti: „To kastování dělá majetek, to se vytváří samo, je to důsledek kapitalismu“ (výpravčí, Lib). Ředitel z Liberce „společnost je holt stavěna na vztahu k majetku a to je dominantní v hodnocení budu mít/ nebudu mít“.

3. Vzdělání respondenti spíše nepovažují za významné pro určení třídního zařazení, buď tuto souvislost jednoznačně odmítají, nebo se domnívají, že důležité jsou i jiné charakteristiky. Respondenti (častěji ženy) jinak často uváděli, že lidé se stejným vzděláním se velmi odlišují podle příjmů a ekonomického postavení: „Znám lidí, kteří by vzděláním patřili do té dělnické, ale třeba tím postavením, které dneska mají a jak si žijí, patří do té vyšší třídy“ (učitelka, Praha). Na druhou stranu i vyšší vzdělání nemusí souviset s vyšším postavením, jak zmiňuje asistent ředitele (Pha): „znám spoustu lidí, co mají VŠ úplně k ničemu. Vzdělání není vždy o kariéře.“

4. Velmi často zmiňovanou dimenzí třídního rozdělení byla spotřeba a životní styl. Dotazovaní mluvili buď obecněji o úrovni výdajů, životní úrovni definované možností „dovolit si“ něco koupit či pořídit. V konkrétních aspektech se odlišovali jak muži a ženy od sebe, tak také níže a výše postavení. Spotřeba se týkala jednak potravin, to uváděly výlučně ženy nižšího statusu. Dělnice z Liberce hovořila o vaření a specificky zmínila, že zdravé jídlo je drahé a nemůže si ho dovolit každý. Prodávka z Liberce tvrdila, že třídu odlišuje možnost koupit určité potraviny podle ceny: „Ten, co je z nižší vrstvy, tak ten kouká: rohlík za tři koruny - nekoupím ho. A ten střední si koupí“. Dalším zmiňovaným aspektem spotřeby z hlediska rozvrstvení bylo bydlení (a s tím spojené zařízení domácnosti), toho si všimly opět především ženy (tentokrát různého postavení). Vyšší třídu podle nich odlišuje například bydlení ve vlastním domě a vlastnictví bazénu.

Jako další stratifikační položka spotřeby byla zejména ženami, ale i některými muži, uvedena dovolená, konkrétně například možnost poslat děti na lyžařský zájezd, což dříve bylo běžné, dnes je to v nízkopříjmových rodinách obtížné. Ovšem bylo také zmíněno, že bohatí si sice mohou dovolit drahou dovolenou, ale nemusí mít na ni čas. Dále respondenti, především muži, výše postavení, uváděli vlastnictví auta. Dva muži vyššího postavení dále viděli rozdíly v „koníčcích“. Ředitel z Liberce si všiml rozlišení vrstev podle náplně volného času zejména v oblasti sportu: chudí si nemohou dovolit zabývat se dražšími sportovními aktivitami jako je tenis, golf, surf, jachting. Další dva muži, spíše nižšího postavení uvedli, že bohatí se vyznačují výstřední a snobskou zábavou a to odsuzovali: „zbohatlíci se odlišují hýřením, mejdany, hovadinami“ (výpravčí, Lib). Další muž ale tvrdil, že právě zábava a spotřeba může mást: „Můžete potkat milionáře, co chodí do hospody a chová se normálně, dá si desítku a sedí mezi normálními lidmi. (...) pak jsou třeba ti, co mají

⁶ Grant GA ČR – KJB 700280603. 30 hloubkových rozhovorů se zástupci různých profesí (od dělníků k manažerům) v Praze a Liberci, 2007.

20 tisíc na kontě a hrají si na něco, co nejsou.“ (instalatér, Lib). Muži oproti ženám, které z hlediska stratifikace a spotřeby zajímaly spíše výdaje spojené s chodem domácnosti, se zaměřili na rozdíly v oblasti hobby a volného času.

5. Podle některých respondentů je významné i „společenské chování“, kam zahrnovali způsob vyjadřování, vystupování a jednání (kadeřnice a pokladní z Prahy uváděly, že podle toho poznají své zákazníky, ale stejně o tom však mluvila i dělnice z Prahy, která takové pracovní kontakty nemá). O způsobu chování se vyjadřovaly více ženy, ale i někteří muži, kteří se v zaměstnání stýkají s lidmi (manažer a výpravčí).

6. Se společenským jednáním souvisí i vzhled, toho si všímaly opět zejména ženy. Platí tedy, že šaty dělají člověka? Někteří zdůrazňovali, že právě vystupování je významnější pro zařazení než samotný vzhled. Vzhled nechápou tolik ve smyslu ošacení, ale spíše jako „image“. Někteří upozorňovali na to, že vzhledem se dá klamat, to znamená, že postavení nelze odvodit podle toho, jak člověk vypadá, zejména, když přeskupí své výdaje na spotřebu: „Dám dětem o housku méně, koupím si super kvádro a budete vědět houby.“ (dělník-opravář, Lib). Dělnice z Prahy také hovořila o nejasném spojení vzhledu a společenského zařazení: „vzeření těžko, znám lidi, kteří celkem dobře vydělávají a jsou velmi nedbalí“.

7. Zařazování lidí do tříd ovlivňuje i předstírání či přehrávání postavení, toho, jak se lidé sami definují, že patří do určité vrstvy. Respondenti říkají, že je možné „si na něco hrát“, že někteří si „o sobě myslí“, že jsou ve vyšší třídě. Předstírají, že jsou výš, je to často skrze spotřebu, kterou ukazují navenek. Hru dávalo několik respondentů do souvislosti se showbiznysem, s médií a vytvářením důležitých osob. Kromě těch se hraní si na něco týká také podvodných podnikatelů a bohatých lidí, kteří si přizívají svou popularitu pomocí charity. Od této hry se mnoho vypravěčů silně distancuje.

Oproti sociologickému očekávání se nevyskytlo spojování třídy s původní rodinou (to bylo dokonce odmítáno), se společenským postavením partnera/ky a s regionálními a etnickými rozdíly.

Celkově je zařazování lidí do třídy vnímáno jako multidimenzionální jev. V tom se laické teorie podobají teoretickému pojetí souhrnného multidimenzionálního statusu (tj. soubor statusotvorných charakteristik dle Machonina a Tučka [1996], který tvoří: vzdělání, složitost práce, postavení v řízení, pracovní příjem a kulturní aktivity), nicméně dotazovaní kladou větší důraz na spotřebu než na vzdělání a profesi. Lidé chápou zařazení do tříd či vrstev podle jednotlivých charakteristik z hlediska své zkušenosti, toho, s čím se setkávají ve svém běžném životě nebo toho, co vidí u blízkých druhých (či při práci s lidmi), což rezonuje s teorií Bottero [2005], která chápe stratifikaci a vnímání nerovností jako ukotvené v každodenním životě lidí. Ve vnímání principů rozvrstvení se projevují odlišnosti jak podle

pohlaví, tak podle společenského statusu samotných respondentů.

Literatura:

Bottero, W. 2005. Stratification: Social division and inequality. New York: Routledge.

Machonin, P., M. Tuček (eds.) 1996. Česká společnost v transformaci: K proměnám sociální struktury. Praha: SLON.

Marta Kolářová

marta.kolarova@soc.cas.cz

»

Výběr střední školy v rodinách

Klíčová slova: vzdělávání, rodina, hodnoty

Proč studují na víceletých gymnáziích většinou děti vysokoškoláků a na učilištích téměř výhradně děti rodičů, kteří sami nedosáhli ani maturity?

Sociologové vysvětlují rozdíly v dosaženém vzdělání podle rodinného zázemí ekonomickými, strukturálními a kulturními faktory. Můj výklad volby střední školy se zaměřuje především na význam kulturních zdrojů rodiny, tedy jak předávané hodnoty, normy a výchovné praktiky přispívají k rozdělování dětí do různých středoškolských drah a následně profesí. Čerpám z devíti skupinových diskusí s matkami 14-15letých dětí ze tří míst (Praha, Brněnsko, Tábor a okolí). V každém místě se konala diskuse s matkami dětí studujících víceletá gymnázia (VG) a dvě s matkami dětí v 9. ročníku základní školy (ZŠ), které byly rozděleny podle vzdělanostního zázemí rodiny (vyšší a nižší).

Kulturní kapitál rodiny zvýhodňuje žáky, které jím disponují, protože ty odpovídají kultuře školy a učitelů, snáze se v tomto prostředí orientují a vyhovují mu (viz. [Bayer et al. 2007]). Představy dítěte a jeho rodiny o tom, jaká škola se pro ně hodí, na jakou „má“ nebo strach ze selhání u zkoušek jsou utvářeny habitem. Habitus, vztah ke světu, ve kterém člověk žije, tvoří často neuvědomovaná, vtělená schémata, vytvořená v rodině, a také ve škole, která vytváří životní styl [Bourdieu 1998: 16]. Habitus rodin z nižší třídy ve styku se školou odráží vědomí vlastního nízkého kulturního kapitálu a vede ke sklonu k vlastnímu vylučování, protože lidé přizpůsobují očekávání vnímaným šancím. Pokud rodina nemá větší zkušenost se studiem, nedokáže dítě na studijní svět „přirozeně“ připravit a vyšší vzdělání je tak trochu cestou do neznáma.

Víceleté gymnázium – studijní život pro ty, co „na to mají“

Studenti na VG pocházejí z rodin, které oceňující hodnotu vzdělání. Vzdělanostní klima v rodině,

včetně studujících starších sourozenců, „přirozeně“ formuje ambice dětí směrem ke vzdělání. Rodiny kladou největší důraz na studium VŠ, jazyků, které umožní studium či práce v zahraničí a tím také zkušenosti a větší rozhled.

Rodiče i učitelé považují děti na VG za odlišné než na ZŠ, samostatnější, sebevědomější, zodpovědnější, tedy i dospělejší. Přechod na VG byl někdy východiskem z nespokojenosti se ZŠ, její kvalitou výuky, ale také nezapadání dětí do původního kolektivu nebo neporozumění s pedagogy. Syn Laurý, „samostatný mladý muž“ z vesnice na Brněnsku měl na ZŠ problém s pedagogy, protože se s nimi snažil debatovat, jak je na to zvyklý z rodiny. Když si učitelé poté matce stěžovali na jeho drzost, ona jim vysvětlila, že u nich je to normální, v rodině komunikují naprosto otevřeně.

LAURA (vyšší vzdělání): ... [dětí na ZŠ] jsou prostě jiní a že s nimi nemůže zůstat, že jsou to takoví ti borci, co chodí po dědině a pokušují a flákají se, kdežto na tom gymnáziu je naprosto jiný styl ... úplně jiný děcka s jiným rozhledem a s jinými zájmama ...

VG často podle matek poskytují lepší úroveň výuky než 2. stupeň původní ZŠ, očekávají zprostředkování hlubších vědomostí, větší rozhled, dobrou výuku jazyků, posílení cílevědomosti, samostatnosti a odpovědnosti dětí. Rozhodnutí o volbě VG přisuzovaly matky hlavně dětem, někde motivovaným vzory v rodině, několik matek dítě o výhodách VG přesvědčovalo. Školní úspěšnost matky nezpochybňují, děti mají budoucnost otevřenou, automaticky se počítá se studiem VŠ a profesionální kariérou. Rozhodovat se budou děti jako dospělí lidé s vlastním názorem.

Proti odchodu na VG mluví krácení dětství, hravosti a nedostatek volného času kvůli nutnosti biflovat se a/nebo dojíždět. Zbytečně velké školní nároky podle některých matek omezují možnosti sladit kroužky dětí.

LÝDIE (vyšší vzdělání): ... pro i proti. Pro určitě ty vědomosti a ta samostatnost a proti teda, že to vezme kus toho života, jaksi, dětského.

Čtyřleté gymnázium a lyceum – příprava na VŠ

Gymnázium volí rodiny dětí s dobrým prospěchem, které se nebojí přijímacích zkoušek, jsou to „studijní typy“ bez vyhraněné orientace s jasnou představou studia VŠ.

Volba profesního směřování se opět posunuje do doby, kdy bude dítě vyzrálejší, zkušenější. Často si gymnázium dítě vybírá samo, v některých rodinách bez VŠ není tento výběr příliš schvalován, protože jej považují problematický v případě nepokračování na VŠ.

MARIKA (nižší vzdělání): na jednu stranu jí to rozmlouvám ... když nemáš potom vejšku, tak se nikde nechytneš ... kdyby ... klopýtla a neudělala by si vejšku ...

Tyto rodiny nemají ukotvené aspirace na VŠ. SOŠ poskytuje rodičům nejistým nebo nepřesvědčeným o schopnostech dítěte jistotu

„alespoň něčeho“ (habitus nižších tříd). Nepraktičnost gymnázia podle nich znesnadňuje možnost vstoupit po maturitě do práce. Rodiče nepochybní o studiu VŠ, které volí (víceleté) gymnázium odsouvají na později otázku „Jaký obor studovat?“. Volba SOŠ zase odkládá otázku „Pracovat nebo studovat?“.

Střední odborná škola – otevřená volba pro nejisté a zaměřené

Největší část žáků po 9. třídě nastupuje na některou ze středních odborných škol (SOŠ), které poskytují rozmanitou škálu maturitního vzdělání ať už se týká specializace, náročnosti studia a úspěšnosti absolventů na pracovním trhu a v terciárním vzdělávání.

Motivace rodin k volbě SOŠ je pragmatická nebo vyjadřuje zájem dítěte o obor. Některé děti kvůli strachu ze selhání u přijímacích zkoušek přes dobrý prospěch a/nebo podporu rodičů, nakonec nevolí výběrovou školu a „jdou na jistotu“. Taková volba odráží pocit zábran, který nemají žáci s podobnými známkami s rodiči s vyšším vzděláním. Tyto děti se vyloučí ze studia samy, předtím než by mohly být zkoušeny. Podíl těch, u kterých je vyřazení maskováno výběrem, se liší podle sociální třídy [Bourdieu, Passeron 1990: 153].

KATEŘINA (nižší vzdělání): Já jsem chtěla, aby šla na Střední uměleckou školu ... může pokračovat dál na vysokou. ... jí se nechtějí dělat přijímačky, tak si vymyslela Střední polygrafickou ... už ve druháku začínají spolupracovat s různými firmama a ... mají uplatnění.

Ústup z volby gymnázia na SOŠ je někdy výsledkem zhoršení prospěchu, a to přestože přijetí na gymnázium záleží na výsledku přijímacích zkoušek a cílem stále zůstává VŠ. Technicky zaměření synové míří na průmyslové školy, u kterých se většinou (hlavně z rodin s vyšším vzděláním) předpokládá studium technických oborů na VŠ, dcery si vybírají umělecké, zdravotní nebo pedagogické obory.

Odborné učiliště - přímá cesta k manuální práci

Odborné učiliště volí děti se špatným prospěchem spíše mimo Prahu bez představy o možnosti alternativy, ale také děti se zájmem o obor či danou profesi. Tato skupina často opakuje nízké vzdělání svých rodičů. V Táboře a na Brněnsku přibližně polovina rodin s nižším vzděláním počítá s vyučením v oborech jako zedník, kuchař, kadeřnice, aranžérka. Výběr oboru je dán rodinnou tradicí, představami o uplatnění dané zkušeností rodičů nebo dětí.

KVĚTA (nižší vzdělání): ... náš syn si vysnil zedníka ... je strašně nadšený ... nadchla ho ho ta práce ... co nemá v hlavě tak má v rukách ... je strašně šikovnej ...

Horší prospěch signalizuje, že pro děti studium „není to pravé“ a matky jsou se situací často smířené, vědomy si nízkých šancí: „každý na [školu] nemá a když to pak posloucháte, tak si říkám kdo tady bude dělat tyma rukama.“ V některých rodinách byla původní představa SOŠ

kvůli zhoršení prospěchu nahrazena volbou z oborů učilišť. Matkám se na některých oborech (zedník) nelíbí fyzické důsledky povolání a upřednostňují obory s lepšími podmínkami. Ale nic nezmohou, protože donucení nic nevyřeší, děti by nakonec školu nedokončily. Matky s maturitou chtějí, aby si synové udělali nástavbu, ale nechají to na nich.

Závěr

Rodiny s VŠ vzdělaným rodičem směřují své děti na VG, gymnázia nebo lycea se snahou o odklad specializace na dobu plnoletosti. Rodiny s nižším vzděláním často volí specializovanou SOŠ kvůli možnosti volit mezi studiem a prací. Z těchto rodin je ale také několik dcer s vyššími vzdělanostními aspiracemi, které nejsou utvářeny přímo rodinou. Nejvyšší vzdělanostní aspirace z rodin s nižším vzděláním měly matky z Prahy, některé z nich považují VŠ vzdělání dnes již za nutnost. Při relativně nízkém počtu dětí jen žádané školy s převisem poptávky vyžadují přijímací zkoušky, což zvýznamňuje roli prospěchu na ZŠ. Odborná učiliště jsou cílem pro rodiny s nižším vzděláním mimo Prahu, nežádka „z nouze“. Je otázkou, do jaké míry tyto děti skutečně nemají šanci dostat se na maturitní obory, a do jaké míry to jsou vnímané šance a jejich sebevyřazování.

Článek vznikl s podporou MŠMT (identifikační kód 2D06014).

Literatura:

Bayer, I., Šafr, J., Vojtíšková, K. 2007. Přístupy k sociologickému zkoumání kultury a stratifikace. STUDIE CESES – Teoretik 2007/03.

Bourdieu, P., Passeron, J.-C. 1990(1970). *Reproduction in Education, society and culture*, London: Sage publications.

Bourdieu, P. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.

Matějů, P., J. Straková. 2006. (Ne)Rovné šance na vzdělání. *Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia.

Kateřina Vojtíšková

katerina.vojtiskova@soc.cas.cz

»

Social Capital as Resources in Social Networks

– Introducing a Shortened Version of the Resource Generator –

key words: social capital

For the research of social networks the network analysis has emerged. Networks are defined as a circumscribed number of individuals between whom relations exist [Weyer 2000: 43]. The measurement of social networks is very difficult, if there is no boundary (f.e. citizen of a nation). One possibility to measure such networks is the Position Generator [Lin 2001]. According to Lin the resources a network inheres can also be referred to as individual social capital. It is distinguished between an individuals collection of social resources that have the potential to be mobilized (access to social capital) and the use of these resources to create returns, i.e. to attain goals, like finding a better job (use of social capital) [Lin 2001]. The Position Generator measures the access of an individual to occupations through members in their network. Negative at the Position Generator is that it is limited just to the resources that are connected to an occupation, i.e. to job prestige. But there are also informal resources included in social networks. Another promising approach is the Resource Generator of Van der Gaag und Snijders (2005). It is a combination of the Position Generator and name generators and interpreters. This generator asks for the access to resources that are on the one hand connected to positions or jobs, but also to concrete functions. It has the same basic structure like the Position Generator. The availability of the named resources is controlled for by measuring the tie strength through which the resources are accessed. This tie-strength is measured asking for family members, friends, and acquaintances. It is assumed, that the tie-strength to family members is highest and to acquaintances lowest. Further it means, that the access to a specific resource through a family member is easier than through an acquaintance. Concretely the Resource Generator addresses 33 different forms of support, like for example if the respondent knows somebody who can repair a car or speaks a foreign language.

The Resource Generator was first applied in a Dutch survey in 1999-2000. The analysis of the Resource Generator items showed that there are four factors of individual social capital. These are resources that are bound to prestige and education, resources based on political and financial skills, resources based on personal skills and personal support resources.

The Czech Version of the Resource Generator

A shortened version of the discussed Resource Generator has been used in the CVVM 2007-04. The number of 33 items was limited to a number of 12 and they were adjusted to the Czech context (see table 1).

What does the Czech Resource Generator tell us about the Czech citizens? Can there be found the same structure, resp. the same kinds social capital in the Czech Republic as it was in the Dutch population?

Table 1: Distribution of Resource Generator

Now I am going to read out some characteristics of groups of people. Please quote among all the following, if you have somebody of them among your acquaintances, among your friends and among your relatives. Do you have somebody, who ... (to answer with yes/no)

	<i>among acquaintances</i>	<i>among friends</i>	<i>among relatives</i>	<i>nobody among them</i>
	% yes	% yes	% yes	%
a) will help you with repairs in the house or flat?	51,2	73,9	83,3	6,2
b) will shop for you when you and the other household members are ill?	39,8	68,3	85,0	5,4
c) will put you in contact with a quality doctor should you need one?	51,3	65,6	70,2	15,1
d) will advise you in case of personal problems?	34,1	81,0	79,3	5,3
e) would temporarily accommodate you if your home burnt out for instance (for at least one week)?	28,4	65,2	87,0	7,5
f) can advise you on legal problems?	41,1	50,0	52,4	24,4
g) will help you or another family member to find a job?	29,0	42,8	38,5	43,0
h) has the possibility to employ people, can close contracts with them, searches for workers?	26,0	25,2	18,0	57,8
i) knows a lot about financial matters (taxes, grants, social allowances, retirement insurance)?	37,4	35,9	35,6	32,5
j) works at the town hall or local office?	24,9	12,8	10,4	64,6
k) appears in mass media (celebrity, politician etc.)?	7,1	4,0	3,2	88,7
l) earns more than 100.000 CZK a month?	9,7	4,7	4,6	85,9

Items, CVVM 2007-04, N 1011

To answer the question the data had to be prepared. The three categories (acquaintances, friends and relatives) were counted into one variable for each of the items. That means the 12 Resource Generator items have now 4 values (0 – no contact of this kind, 1 – one contact of this kind (acquaint OR friend OR relative), 2 – two contacts of this kind, 3 – contacts in all three categories (acquaintances, friends and relatives). Special at the Czech Resource Generator is that there are no items included that measure the dimension of resources of personal skills. According to this it is hypothesized that only three factors (prestige and education; political and financial skills and personal support) can be found in the Czech data. Because of this specific assumption a confirmatory factor analysis was calculated with the specification of three factors. The resulting factor-solution can be found in table 2, values higher than 0.5 indicate the belonging to one factor. The test of the reliability of the factors showed a good three-factor-solution⁷.

⁷ Factor 1 shows a Cronbachs Alpha of 0,729; factor 2: Cronbachs Alpha = 0,750, factor 3: Alpha= 0,543.

Comparing the items of factor one, two and tree, we can see that these factors reproduce the structure that was also found in the Dutch survey. Factor one describes resources of social

support, factor two political and financial skills and the third one prestige and education connected resources.

The fact that the Czech Resource Generator leads to the same result like the Dutch Resource Generator shows that this measurement tool of individual social capital is valid and transferable to the Czech context.

Practically it means that there are different spheres of social capital. The different resources can be helpful in one context but also harmful in another. The social capital of social support for example is useful in private everyday life. Social capital of political and financial skills is not

that helpful in everyday life, but it is very useful in the public sphere, especially finding a job or getting help with the tax declaration. The social capital of prestige and education may be most useful for career. But it is still not clear what factors of social capital are useful for what specific goal attainment of an individual. This has to be examined further in the future. And one should keep in mind: the Resource Generator just measures the access to social capital, but not the actual use of it. So we cannot make any conclusions to the use of social capital using it.

Table 2: Rotated Factor Solution, CVVM 2007-04⁸

	Social Support	Political - Financial Skills	Prestige/ Education
B - shop for you	0,795	0,030	0,072
A - repairs	0,763	0,045	0,049
D - advise personal problems	0,654	0,206	-0,020
E - temp. put you up	0,637	0,323	0,016
I - knows financials	0,037	0,754	0,215
F - advise legal problems	0,318	0,678	0,057
G - help find job	0,272	0,647	0,076
H - employ people	0,004	0,642	0,370
C - contact to doctor	0,499	0,503	0,006
K - appears in mass media	0,044	0,028	0,825
L - earns < 100tis. CZK	-0,014	0,142	0,725
J - works in town hall	0,081	0,350	0,557

Literature:

Lin, N., 2001. Social Capital: A Theory of Social Structure and Action. Cambridge University Press, Cambridge.

Van der Gaag, M., Snijders, T.A.B., 2005. The Resource Generator: social capital quantification with concrete items. In: Social Networks 27: 1-29.

Weyer, J. (Ed.), 2000. Soziale Netzwerke: Konzepte und Methoden der sozialwissenschaftlichen Netzwerkforschung. München, Wien: Oldenbourg.

Julia Häuberer

julia.hauberer@soc.cas.cz

« Vydává Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., dne 1. 6. 2008 » « Šéfredaktorka: Marta Kolářová »
 « Redakční rada: Daniel Čermák, Radka Dudová, Yana Leontiyeva, Pat Lyons, Lukáš Novotný, Petra Rakušanová, Natalie Simonová, Eva Soukupová, Petr Sunega, Iva Štohanzlová » « Technická redaktorka: Michaela Vojtková »
 « Adresa: SOCIOWEB, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel./fax: +420 222 221 662, e-mail: socioweb@soc.cas.cz » « ISSN 1214-1720 »

« © Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha »

⁸ Extraction: Principal Component Analysis, Varimax Rotation with Kaiser Normalization.